

İNGİLİS DİLİNİ XARİCİ DİL KİMİ ÖYRƏNƏN TƏLƏBƏLƏRDƏ OXUDA
QARŞIYA ÇIXAN MANEƏLƏRİN ARADAN QALDIRILMASI*Açar sözlər: dəyişikliklər, məqsəd, təlim prosesi, uğurlu**Key words: changes, goal, teaching-learning process, successful**Ключевые слова: изменения, цель, учебный процесс, успешный*

Müasir dövrdə xarici dilləri, o cümlədən ingilis dilini tədris edən müəllimlərin əksəriyyəti dilin tədrisi metodikasına dəyişikliklərin gətirilməsini qarşılarında bir məqsəd kimi qoyurlar. İnnovator-müəllimlər ingilis dilinin tədrisi prosesini daha maraqlı, daha asan etməklə tələbələrə motivasiya yaratmaq və təlim prosesinin daha səmərəli, daha uğurlu olmasının arzusundadırlar. Buna nail olmaq üçün bütövlükdə təlim prosesini, o cümlədən oxunun təlimi prosesini tələbə-yönümlü şəkildə təşkil etmək, tələbələri aktivləşdirmək, onların təlim prosesində fəal iştirakçı qismində iştirakını təmin etmək lazımdır.

Metodist-alimlərin fikrincə, təlim prosesinə innovasiyaların tətbiq edilməsi radikal şəkildə deyil, tədricən, sistemli, mərhələli şəkildə həyata keçirilməlidir[2;3]. Tətbiq edilən yeniliklərin tələbələrin dil sahəsində olan bilikləri və onların nitq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə və onlarda dilin öyrədilməsinə olan motivasiya səviyyəsinin artırılmasına müsbət təsiri olarsa, yeni ideaların tətbiqi prosesini davam etdirmək məqsədəuyğundur. Dili tədris edən müəllimlərin təcrübəli olub-olmamasından asılı olmayaraq, onlar (EFL) ingilis dilini xarici dil kimi təlim edilməsi prosesini daha səmərəli təşkil etmək və tələbələrə dilin mənimsənilməsi prosesini daha uğurlu etmək məqsədilə yeni ideya və fəaliyyət növlərini təlim prosesinə ardıcıl şəkildə tətbiq etməlidir. Lakin onu da vurğulamaq lazımdır ki, yenilikləri tətbiq edərkən təlim kontekstinin xüsusiyyətlərini nəzərə almaq olduqca vacibdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ingilis dilinin öyrədib-öyrənilməsinin yeganə bir yolu mövcud deyil[3]. Dünya miqyasında ingilis dilini öyrənən insanlar bu dili fərqli məqsədlərlə, müxtəlif üsullarla və müxtəlif təlim şəraitində öyrənir. Dilin öyrədilməsi üsulları, eləcə də öyrənmə strategiyaları da müxtəlifdir. Müxtəlif təlim kontekstlərində dili öyrənən şəxslərin tələbat və ehtiyacları da müxtəlifdir. Belə ki, tələbələrin əksəriyyəti səhv etməkdən qorxur və bu səbəbdən danışmaqdan çəkinirlər, digərləri isə nitqlərinin qrammatik cəhətdən düzgün olub olmamasına diqqət yetirmədən ingilis dilindən belə bir imkan olanda, həm sinifdə, həm də sinifdən kənar şəraitdə istifadə etməyə cəhd edirlər.

Tələbələrin bəziləri auditoriya şəraitində danışmaqdan çəkinir, bəziləri isə qrammatikanın öyrədilməsini üstün tuturlar. Lakin təlim kontekstindən asılı olmayaraq, tələbələrə danışmaq, eşidib-anlama, oxu və yazı vərdişlərinin aşılanması zəruridir. Qloballaşan dünyada ingilis dilinin rolu və əhəmiyyətini, eləcə də müasir dövrün tələblərini nəzərə alaraq, yuxarıda qeyd edilən nitq fəaliyyəti növlərinin tələbələrə aşılanması kommunikativ-yönümlü şəkildə həyata keçirilməlidir. İngilis dilində oxunun tədrisinə gəldikdə, sözü gedən fəaliyyət növünün təcrid edilmiş şəkildə tələbələrə aşılanmasının qeyri-mümkün olduğu qeyd edilməlidir. Belə ki, oxu və eşidib-anlamaları birləşdirən xüsusiyyətlər mövcuddur. Bu fəaliyyət növlərini bir-birinə oxşar edən xüsusiyyətlər onların hər ikisini reseptiv fəaliyyət növləri adlandırmaq üçün əsas verir.

Eyni zamanda oxuya xas olan bəzi xüsusiyyətlər bu fəaliyyət növünü yazı fəaliyyəti növü ilə müqayisə etmək, və oxu və yazı arasında oxşarlığın olduğu haqqında danışmağa imkan verir. Hər iki proses baş verərkən tələbələrə oxuduqları və yaxud yazdıqları barədə düşünməyə imkan verilir. Belə ki, tələbələr, ehtiyac duyularsa mətni bir daha oxuya bilər yazı vərdişlərinin tələbələrə aşılanmasından danışarkən, burada da, ehtiyac duyularsa, səhvlərin düzəldilməsi, və mətnin yenidən yazılması mümkündür.

İngilis dilini xarici dil kimi öyrənən tələbələr bu və ya digər mətni oxuyarkən adətən hər bir sözü başa düşməyə çalışırlar. Lakin biz ana dilində hər hansı mətni oxuyarkən heç də məndə olan bütün sözlərin mənaalarını başa düşməyə çalışmırıq. Oxu bacarığı onu təşkil edən ayrı-ayrı komponentlərdən ibarətdir. Hər hansı xarici dildə, o cümlədən ingilis dilində oxu bacarıqlarını tələbələrə aşılayarkən ilk növbədə onlarda həmin bacarığının komponentləri olan vərdişləri inkişaf etdirmək lazımdır. Onlar aşağıdakılardır:

1. Qabaqcadan duyma
2. Mətnin əsas ideyasını başa düşmək məqsədilə oxu
3. Mətnin hər hansı xüsusi məlumatın əldə edilməsi məqsədilə oxumaq

İxtisas fakültələrində təhsil alan tələbələrin xarici dildə oxu vərdişlərini inkişaf etdirmək məqsədilə oxu dərsi üç hissədən ibarət olmalıdır.

1. Mətnlə tanışlıqdan əvvəl yerinə yetirilən tapşırıqlar
2. Oxu prosesində həyata keçirilən fəaliyyət növləri
3. Oxu başa çatdıqdan sonra yerinə yetirilən tapşırıqlar

Oxudan əvvəl yerinə yetirilən fəaliyyət növləri məqsədyönlü və qısa müddətli olmalıdır. Həmin fəaliyyət növlərinin yerinə yetrilməsinə 5-10 dəqiqədən artıq vaxtı ayrılmamalıdır. Dərsin bu mərhələsində tələbələrə oxu üçün təqdim edilmiş mətnin başlığı haqqında məlumat verilir və onlara məndə istifadə edilən söz və sözbirləşmələri, eləcə də ifadələrin siyahısını tərtib etmək, və həmin söz və ifadələri lövhədə yazmağa təklif edilir. Bu yolla həmin sözlərin səmərəli şəkildə mənimsənilməsi və yadda saxlanması təmin edilir. Həmçinin tələbələrə mətnə dair hər hansı şəkil və yaxud illüstrasiya eləcə də mətnin başlığı ilə bağlı müzakirələrdə iştirak etmək və nəticə etibarilə bir orta məxrəcə gəlmək təklif edilə bilər. Metodist alimlər mətnə aid olan əsas mənanı daşıyan və

tələbələr üçün çətinlik törədə bilən açar sözlərin əvvəlcədən tələbələrə təqdim edilməsini tövsiyə edirlər[1;3]. Bilavasitə oxu prosesinə gəldikdə, tələbələrə həm ucadan oxu, həm də sakit oxu vərdişlərinin aşılması eyni dərəcədə vacibdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, tələbələrə bu və ya digər mətnin oxunulması tapşırıqlarında, onlara vaxt baxımından məhdudiyyət qoyulmalıdır. Bu yolla onlar daha sürətlə oxumaq və yalnız açar sözlərin mənalarını tapmağa yönəldilir.

Oxu təlimi prosesinin real həyat şəraitində mümkün dərəcədə bənzətmək üçün tələbələrə daha çox fərdi şəkildə işləməsinə və sakit oxuya üstünlük verilməlidir.

Tələbələrə xarici dildə oxu vərdişlərini aşılayarkın aşağıdakıları nəzərə almaq lazımdır.

- Ucadan oxu əslində oxu vərdişlərindən daha çox tələffüz vərdişlərinin inkişaf etdirilməsinə xidmət edir.
- Poem və pyeslər ucadan oxunulmalı və bu zaman məhz bu üsullardan istifadə etmək daha düzgün və təbiidir.
- Ucadan oxu səlisliyin inkişaf etdirilməsi üçün səmərəli şəkildə istifadə edilə bilən bir üsuldur.

Oxu zamanı yerinə yetirilməsi tövsiyə edilə bilən tapşırıqlar siyahısına aşağıdakılar daxil edilə bilər.

- Açar sözlərin və əsas məna daşıyan cümlələrin müəyyənləşdirilməsi
- Mətni əsas ideyanı başa düşmək məqsədilə oxunulması.
- Mətni hər hansı xüsusi məlumatı əldə etmək məqsədilə oxunulması
- Suallara cavab
- Naməlum leksik vahidlərin mənalarının kontekst vasitəsilə tapılması

Oxudan sonra yerinə yetirilən tapşırıqlardan danışarkən burada aşağıdakı tapşırıqların yerinə yetirilməsi tövsiyə edilir

- Mətni öz sözləri ilə danışmaq
- Mətnin məzmunu ilə bağlı olan ayrı-ayrı problem məsələlərin cütlük və qrup şəklində müzakirə edilməsi.

Ədəbiyyat

1. Besse H. The Pedagogic Authenticity. Quarterly 9, 41-51.
2. Widdowson, H. G. 1989. "Knowledge of Language and Ability for Use", Applied Linguistics, 10, 2, 128-37.
3. Гусейнзаде Г.Д. Обучение речевой коммуникации на иностранном языке. Баку, «Мутарджим», 2001, 314 с.
4. Tannen D. "Oral and Literate strategies in Spoken and Written Narrative", Language, 58, 1, 1-21, 1982
5. Widdowson H.G. "The Roles of Teacher and Learner", ELT Journal, 41, 2, 1987, 83-8

Eliminating obstacles in reading in students, who learn English as a foreign language

Summary

The article deals with the problem of improving language students' reading skills. The teachers who want to introduce changes into the system of language teaching should take into account the context in which they teach. Changes should be introduced gradually. The new ideas should be appropriate for the teaching- learning environment and meet the learners needs.

Устранение сложностей, возникающих у студентов, изучающих английский язык как иностранный

Резюме

Статья посвящена исследованию проблемы развития навыков чтения у студентов языкового вуза. Учителя, которые намереваются вносить изменения в существующую систему преподавания языков, должны учитывать контекст, в котором происходит процесс обучения. Изменения должны внедряться постепенно. Новые идеи должны соответствовать контексту, в котором происходит обучение, а также потребностям обучаемых.